

Värien löytöretki

**Lasten luonto - ja värikirjan
kuvitus ja ulkoasu**

**Värien löytöretki
Lasten luonto- ja värikirjan
kuvitus ja ulkoasu**

Opinnäytetyö
Johanna Palm

Lahden ammattikorkeakoulu
Muotoilu- ja taideinstituutti
Viestinnän koulutusohjelma
Graafinen suunnittelu
Kevät 2012

Tiivistelmä

Opinnätetyöni aiheena oli kuvituksen ja ulkoasun luominen lasten luonto- ja värikirjalle.

Tavoitteena oli luoda hieman lasten luontokirjojen konventioista poikkeava teos, joka innostaa liikkumaan luonnossa ja tarkkailemaan ympäristöä värien kautta.

Lähtökohtana työlleni oli pohtia kuvan ja tekstin, sekä kuvan ja sisällön välisiä suhteita.

Avainsanat:

Lastenkirja, kuvitus, luonto, värit

Abstract

The subject of my graduation project was to create an illustration and a layout for a children's book about nature and its colours.

My object was to create a bit unconventional children's nature book, which inspires to go out and observe the environment through the colours.

The relation between the illustration and the text and also the relation between the illustration and the content were the bases for my work.

Keywords:

Children's book, illustration, nature, colours

Sisältö

Tiivistelmä

Abstract

Johdanto 8

Lähtökohdat

Taustoitus ja työn tavoitteet 10

Luontokirjojen typografia 11

Luontokirjojen kuvitus 11

Esimerkkejä lasten luontokirjoista 12

Esikuvia ja inspiraation lähteitä 16

Suunnitteluprosessi

Kuvan merkitys 21

Tekstin ja kuvan taistelu tilasta 23

Kirja suunnitteluprosessina - typografia 25

Kirjaintyyppien valinta 29

Leipäteksti 29

Otsikot 30

Taiton haasteita 31

Facebook-kysely 32

Kirja esineenä 33

Gridi ja marginaalit 34

Toteutus

Kuvitustekniikka 36

Sisältö muuttuu kuvaksi 38

Olemattomat originaalit 41

Kuvakokeiluja, luonnoksia ja viivapiirroksia 42

Paperit ja niiden valinta 46

Taloudellinen ajattelu 47

Arviointi 49

Ohjaajan arviointi 50

Lähteet 52

Johdanto

Mahdollisuus kirjan tekemiseen kuvineen, sen typografian ja muodon suunnitteleminen oli samalla haastava, mutta myös houkutteleva aihe. Kuvittamiseen syvempi perehtyminen ja käden taitojen harjaannuttaminen olivat myös tärkeitä prosessissa. Oltuani 12 vuotta töissä kirjapainossa, kirjan tuotantoprosessi kirjapainosta sitomoon oli tuttu. Suunnitteluprosessista; rakenteesta, kuvakäsikirjoituksesta ja kuvituksesta kokemusta oli vähemmän.

Aloitin opinnäytetyöni yhdessä luokkatoverini kanssa, mutta työssäkäyvän ja yrittäjän aikataulujen sovittaminen ja eri asuinpaikkakunnat koituivat projektin kohtaloksi. Työ polki paikallaan ja yhteisen suunnan löytäminen tuntui vaikealta. Kesällä 2011 päätimme, että jatkamme eri opinnäytetöiden parissa. Päätin pitää aiheemme, lasten luonto- ja värikirjan kuvituksen, ja aloitin työn käytännössä alusta syksyllä 2011. Ainoastaan yksi tekemäni kuva aiemmista jäi jäljelle.

Värien löytöretki -kirjan tekstin on kirjoittanut tekstiilitaiteilija Riitta Liski. Ollessaan mukana perustamassa Värikeskusta Iittiin, kävi ilmi yleisön kiinnostus perusvärioppiin ja luonnonväreihin. Koska vastaavaa kirjaa Suomen luonnosta värien näkökulmasta ei löytynyt, oli aika tehdä sellainen.

Lähtökohdat

Taustoitus ja työn tavoitteet

Tavoitteena oli visuaalisesti eheän teoksen luominen, sekä typografian että kuvituksen osalta. Kirjan on tarkoitus olla sekä lapsia, että heidän vanhempiaan miellyttävä, esineenä kaunis sekä innostaa liikkumaan luonnossa ja havainnoimaan sitä värien kautta. Kohderyhmä määriteltiin n. 6–10 vuotiaisiin lapsiin ja heidän vanhempiinsa.

Tarkoituksena oli selvittää typografian ja kuvituksen konventioita lastenkirjoissa, erityisesti luontoa ja värejä käsittelevissä. Minkälaista on niiden typografia ja kuva-kieli?

Taustatutkimuksena työlleni kävin läpi suuren määrän lastenkirjoja, sekä tieto- että satukirjoja. Lapsille suunnattuja luonto- ja värikirjoja on paljon. Useimmis-
sa keskitytään näistä vain toiseen, joko luontoon tai väreihin. Väreistä kertovat kirjat on usein tarkoitettu aivan pienille lapsille, jotka vasta opettelevat nimeämään värejä. Niiden tekstisisältö on usein vähäistä, kuvitukset selkeitä ja yksinkertaisia, usein suuria väripintoja, joissa väri on selkeästi pääosassa.

Keskityin taustatutkimuksessani enemmän lasten luontokirjoihin kuin värikirjoihin, koska ne vastasivat sisällöllisesti paremmin Värien löytöretki -kirjaa.

Luontokirjojen typografia

Useimmissa kirjoissa, jotka oli poimittu melko summittaisesti kirjastosta, tekstityypit, palstan leveys ja pistekoko olivat melko samanlaisia. Neljässä otannan luontokirjassa teksti oli yhdessä tasapalstassa, pistekoko 10-12 pt ja tekstityyppi antikvaa. Joissain infolaatikoissa oli käytetty groteskia. Myös otsikointi noudatti pääasiassa samoja linjoja kaikissa kirjoissa. Useimmissa se oli samaa kuin itse leipätekstikin, joissain kirjoissa oli käytetty otsikoissa leikkisämpää, käsinkirjoitetun oloista fonttia. Uudemmissa lastenkirjoissa suosiota ovat saaneet slab serifit. Yleisesti leipätekstiä kirjoissa on paljon, joten kovin kokeellista typografiaa niissä ei harrasteta.

Luontokirjojen kuvitus

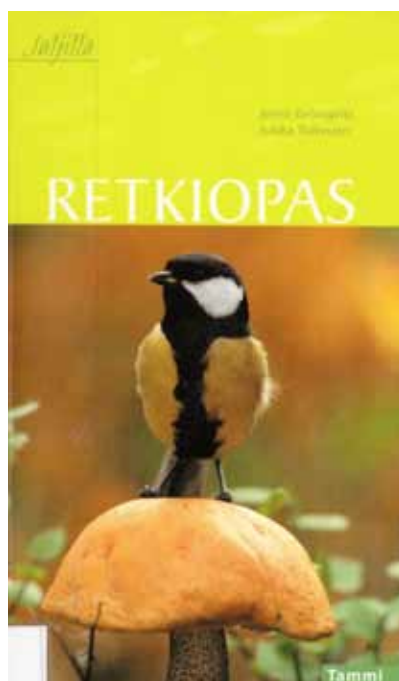
Monet luontokirjat ovat sekä ulkoasultaan että sisällöltään yllättävän samanlaisia. Luontokirja pyrkii olemaan työkalu eri lajien ja luonnonilmiöiden tunnistamiselle, joten suuressa osassa kirjoista kuvitus on melko realistista. Maisemaan ei voi sijoittaa lentoliskoja jos tarkoitus on kertoa kevään ensi merkeistä.

Useissa kirjoissa rakenne oli jaettu vuodenaikojen mukaan, mikä varsinkin Suomessa on luontevaa vuoden aikojen selkeiden erojen ja niiden elämää rytmittävän luonteen takia.

Ulkoasultaan monet luontokirjat ovat tylsähköjä verrattuna satukirjoihin. Osaltaan selitys on varmaankin niiden oppikirjamaisuudessa ja jo aiemmin mainitussa tavoitteessa toimia hakuteoksena.

Esimerkkejä lasten luontokirjoista

Vuodenaika matka

Maji hermaa keväältä

Vesistöissä alkavat

Kun lämpötila nousee kirkas, alkaa maahan hermaa elää. Ensimmäinen herma on keuhkoinen herma...

mutat pöyhäntien leikkimällä...

Muutakin hermaa on vesistöissä...

Muutakin hermaa on vesistöissä...

Keuhkoinen Keuhko- Vesistöhermaa Keuhkoinen herma

hermaa, jos vesistöissä...

Kuivuuhan hermaa...

Muutakin hermaa on vesistöissä...

Keuhkoinen

Tuntomerkit: Suuret silmäpölyt...

Lisääntyminen: Täydellinen muodonvaihdos...

Niitty-yökkönen

Tuntomerkit: Ruskanriikijä...

Lisääntyminen: Täydellinen muodonvaihdos...

Kursameusa

Tuntomerkit: Arvaa meduusaanne...

Lisääntyminen: Lisäänty meren pohjaan...

Sinimukka

Tuntomerkit: Sinisemusta...

Lisääntyminen: Lisäänty toukkien avulla...

Metelästä

Tuntomerkit: Harmahtava etana...

Lisääntyminen: Mursi muna, joista poikaat...

Kastemato

Tuntomerkit: Selkäpuoli vaalea...

Lisääntyminen: Mursi muna, joista poikaat...

Retkiopas

Esikuvia ja inspiraation lähteitä

2000-luvulla on ilmestynyt paljon persoonallisia lastenkirjoja. Monet lempikuvittajistani ovat suomalaisia, ehkä sattumalta tai sitten jokin yhteinen skandinaavinen muotokieli yhdistää.

Allakka Pullakkaa ja Maija Poppasta yhdistää vähän vinksahantunut kuvitus, lapsenomainen ja osittain jopa hieman kömpelön näköinen lopputulos. Kuvittajilla on kuitenkin taito muuttaa teksti kuvaksi, sommitella ja piirtää, joten kömpelyys on tarkoituksellinen tyylikeino.

Maija Poppasen ja Allakka Pullakan värimaailmat eroavat toisistaan. Allakka Pullakassa värejä on paljon, toisaalta se osoittaa, että valkoista taustaa kuvassa ei tarvitse pelätä. Maija Poppasen värimaailma on harmonisempi ja värejä on vähemmän, sen olematta kuitenkin monotoninen. Molempien hahmot ovat ilmeikkäitä ja hauskoja. Kummassakin kirjassa väripinnat ovat melko tasaisia ja niitä elävöittämään on käytetty erilaisia pinnastruktuureja.

Maija Poppasessa on käytetty jonkin verran taiton kannalta kaunista ja toimivaa ratkaisua, jossa teksti ja kuva ovat eri aukeamilla mutta kuva menee hieman hukkaan tekstittömällä sivulla, sitä ei jäädä katsomaan. Varsinkin jos lause jää kesken edellisellä sivulla, jatketaan tekstin lukemista harpaten kuva-aukeaman yli.

Marika Maijala, Maija Poppnen

Erika Kallasmaa, Allakka Pullakka

Taikuri Into Kiemura on värikäs kirja jonka hauskat ja elävät hahmot huvittavat aikuistakin. Kuvituksessa on käytetty paljon erilaisia pintastruktuureja ja voimakkaita värejä. Lähes kaikkilla aukeamilla on luultavasti tussilla tai värillisellä musteella tehty tausta, joka poikkeaa läpikuultavana viivapiirroksena muusta kuvituksesta. Valkoista sivuilla ei juurikaan näy ja teksti on sijoitettu kuvan päälle, joskus hieman luettavuuden kustannuksellakin.

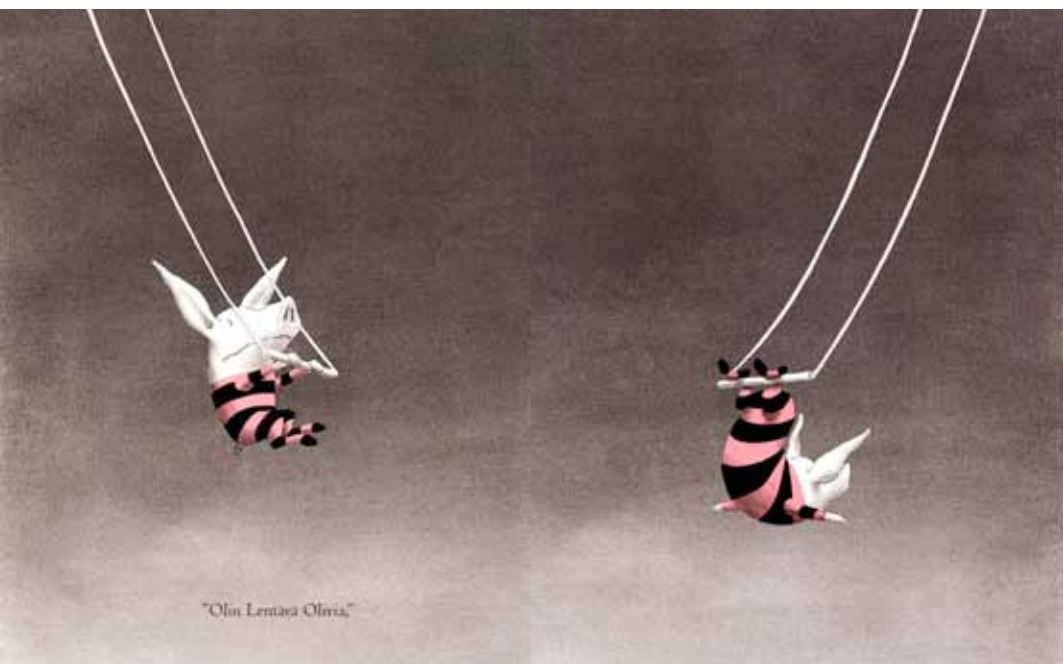
Taikuri Into Kiemura tuo joiltain osin mieleen Camilla Mickwitzin Jason- tai Mimosa-kirjat, jotka ovat painuneet lapsena visuaaliseen tajuntaan.

Ian Falconerin valinta käyttää kirjassaan "Olivia pelastaa sirkuksen" vain kahta väriä on rohkea lastenkirjassa. Kuvissa päävärinä on musta ja vain Oliviassa on käytetty korostusvärinä joko punaista tai vaaleanpunaista. Kirjojen hahmot ovat ilmeikkäitä ja piirrosten viiva elävää. Tekstikoon muutosta on käytetty korostamassa asioita, niin suuria kuin pieniä (vähäpätöisempi asia on ihan pienellä).

Omasta lapsuudestani muistan, etten pitänyt pelkistä mustavalkoisista tai kaksivärisistä kuvista. Jollain tavalla muistan mustavalkoisten kuvien aiheuttaneen absurdin tunnelman, varsinkin jos ne vuorottelivat samassa kirjassa värillisten kuvien kanssa (jopa Aku Ankkan taskukirjoissa!). Väri- ja mustavalkokuvien käyttö on ollut kustannuskysymys, osa arkeista on painettu vain yksi- tai kaksivärisenä, eikä sillä ole varsinaisesti haluttu esimerkiksi luoda erilaisia tunnelmia.

Taikuri Into Kiemura, kuvitus Christel Röms

Ollivia pelastaa sirkuksen, Ian Falconer

Suunnitteluprosessi

Kuvan merkitys

Anja Hatva lähestyy kuvituskuvaa semioottisesta näkökulmasta kirjassaan *Kuvittaminen*. Lähestymistapa pohjaa Umberto Econ malliin, jossa tärkeimpiä käsitteitä ovat merkki, merkin kantaja, koodi, interpretantti, referentti ja niiden yhdessä muodostama merkkifunktio. Eco käyttää merkkifunktion vertauksena valehtelua. Semiotiikka ei ota kantaa siihen, onko jokin asia olemassa tai totta. "Merkinä voidaan pitää kaikkea sitä, minkä voidaan katsoa toimivan jonkin sijaisena. Tämän jonkin ei tarvitse olla olemassa tai olla itse jossain silloin, kun merkki toimii sen sijaisena" (Hatva 1993, 11).

Mielenkiintoisen merkkiteoriasta tekee myös sen kulttuurisidonnaisuus. Lapsi tunnistaa jo parivuotiaana liudan eri logoja ja yhdistää ne symbolin edustamaan asiaan. McDonaldsin M-kirjain (semiotiikassa merkin-kantaja) tunnistetaan helposti. Merkki vaatii tulkintaa ja asioiden yhdistämistä, joka onnistuu jo yllättävän pieniltä lapsilta.

Lapsi tunnistaa jo pienenä erilaisia, tyylliteltyjäkin kuvia. Harva suomalaislapsi on nähnyt elävää virtahepoa ensimmäisten elinvuosiensa aikana, mutta tv:n ja kirjojen visuaalisen tulvan koulumana lapselle ei tuota vaikeuksia tunnistaa hyvinkin erilailla kuvattuja hahmoja, jotka kaikki esittävät virtahepoa.

Korostamalla piirteitä liioitellen, helpotetaan tunnistettavuutta ja hyvin erilaiset kuvat hyväksytään saman eläimen esityksiksi. Kissa voi olla yhdessä kirjassa vaa-leanpunainen, toisessa sininen, eikä oikean kissan vä- ritys (tai sen variaatioiden puute) silti tuota pettymystä.

Hatvan mukaan hyvä kuvitus syntyy kun kuvitta- ja suunnittelee kuvituksen ensin sisällön kautta; miten kuva liittyy tekstin sisältöön ja mitä sen kertoo siitä.

Tämä on kuvituksen pragmaattinen taso. Seuraavaksi kuvittaja suunnittelee kuvan sisältämät objektit, niiden sijoittelun sivulla ja sijainnin toisiinsa nähden, kyseessä on kuvituksen semanttinen taso. Lopuksi kuvittaja luo kuvan osille piirteet ja luonteen, jolloin kyse on kuvan syntaktisesta tasosta (Hatva 1993, 45).

Hatva kirjoittaa, että silloinkin, kun kuvalla on dokumentoiva merkitys, siihen liittyy myös esteettisiä merkityksiä (Hatva 1993, 47). Tämä voi toimia myös käänteisesti, epäesteettinen kuva voi tehdä aiheesta luotaan työntävän. Kuvalla on useita muitakin tehtäviä. Sillä voi syventää tekstin tarjoamaa tietoa ja helpottaa sen ymmärtämistä, sekä ohjata huomiota. Totutut kuvalliset ärsykkeet auttavat asioiden omaksumisessa, mutta kuvat eivät saa toistua monotonisina, vaan niiden on sisällettävä myös riittävästi variaatiota ja uutta.

Maija Karma, Sadun kuvaaja -kirja nostaa esiin tekstin merkityksen kuvituksessa. Jos teksti on liian yksityiskohtaista ja tarkasti ympäristöä kuvaavaa, kuvittajalle jää hyvin vähän liikkumavaraa ja tilaa omalle mielikuvitukselle (Heiskanen 1992, 44). Toisaalta jos tekstissä ei ole varsinaisia tapahtumia tai toimintaa, voi kuvitukseen luoda niitä.

Tekstin ja kuvan taistelu tilasta

Kuva vaatii tilaa, samoin teksti. Tekstin sijoittelu ei saisi olla täysin alisteinen kuvalle. Onko tekstin ja kuvan vastakkainasettelu väistämätöntä kuvakirjassa? Onko kuvan ja tekstin tasapeli pelkkä kompromissi? Tekstin voi liittää osaksi kuvaa ja tekstillä voi kuvittaa, mutta se ei välttämättä ole mielekästä pidemmissä teksteissä.

Kun kirjaa kuvittaa ja taittaa itse, on mahdollisuus vaikuttaa kuvien muotoon ja tyhjään tilaan niissä helpommin kuin jos kuvitukset tehdään ennen taittoa valmiiksi. Hyvä kuvittaja osaa arvioida tekstin vaatiman tilan ja miettii tekstimassojen paikkoja jo kuvaa tehdesään.

Vaati useita kokeiluja löytää tasapaino kuvalle ja tekstille. Minkälaiselta taustalta teksti on luettavaa tai kuinka lähelle kuvan elementtejä se menee aukeamalle taitettuna, löytyi aluksi yrityksen ja erehdyksen kautta.

Yksi ratkaisu olisi ollut jättää kuva ja teksti erilleen, omille aukeamilleen. Vaikka silloin ne saisivat tarvitsemansa tilan, on se lukijan kannalta hieman huono ratkaisu. Etenkin pienelle lapselle luettaessa ei ole kuvia joita katsella ja toisaalta pelkkään kuva-aukeamaan ei keskitytä, jos sitä katsellessa ei ole kuunneltavaa.

Kuvitus on hyvä rytmittää niin, etteivät kaikki sivut ole täynnä, vaan välillä aukeamissa on enemmän tilaa. Liian täydet aukeamat peräkkäin syövät toistensa tehoa, toisaalta liian minimalistinen kuvien määrä voi jättää teoksen kalpeaksi.

Yksittäisistä väreistä kertovilla sivuilla oli eniten tekstiä, joten niiden kohdalla oli luontevaa käyttää yksittäisiä pieniä kuvia koko aukeaman kuvan sijaan. Liian kurinalaisesti tätä sääntöä en ole noudattanut. Joidenkin vuodenaikojen kohdalla oli enemmän värejä kuin toisten ja se antoi liikkumavaraa kuvien sommittelussa. Tingin logiikasta rytmin hyväksi.

Kirja suunnitteluprosessina - typografia

Typografialla on merkittävä rooli kirjasuunnittelussa ja sitä voi käyttää osana kuvitusta. Lapsille on paljon kau- niita, hienosti kuvitettuja kirjoja, joissa myös typografi- aan on panostettu. Silti vähintään yhtä paljon on kirjoja, joissa teksti on ikäänkuin välttämätön paha kuvien jou- kossa, eikä sen ulkoasu juuri tee oikeutta kuvitukselle. Käännöskirjallisuudessa osittain syynä voi olla suomen kielen pituus verrattuna esimerkiksi englantiin, paljon pidempi tekstimassa joudutaan sijoittamaan kuvien vä- liin tai päälle, eikä pistekoko voi välttämättä pienentää kovin paljon.

Esiin nousseita kysymyksiä oli useita. Mitä on hyvä typografia? Pitääkö lapsille suunniteltu typografia olla erilaista kuin aikuisille? Kannattaako käyttää typografi- sia erikoismerkkejä asiayhteydestä irrotettuna, vai häm- mentääkö se vain lukijaa?

Hyvän typografian määrittelmä ei ole yksiselitteinen, mutta tiettyjä sääntöjä on olemassa. Ne pohjautuvat vuosisatojen perinteisiin ja toisaalta aihetta on tutkittu myös paljon. Hyvä typografia sisältää myös oikeinkirjoi- tuksen. Tekstissä on oltava oikeanlaiset lainausmerkit, sanavälit ja muut välimerkit. Sääntöjä voi tietysti rikkoa tietoisesti silloin kun tietää mitä tekee. Tarkoituksena on kuitenkin, että tekstiä on helppo lukea, eikä vaikeut- ta sisällön hahmottamista tarpeettomalla hälinällä. Ty- pografian tarkoitus on kunnioittaa sisältöä (Bringinghurst 2008, 17).

Monissa kirjoissa tekstin pistekoko on kohtuuttoman suurta, ja varsinkin vanhemmissa kirjoissa melko usein sopivaksi lasten kirjan fontiksi on katsottu Helvetica. Helveticalla varmasti on puolensa ja sen luettavuus on hyvä, mutta liian suurella pistekoolla ja liian pienellä ri-

vivälillä luettavuuskin kärsii. Usein kirjoja luetaan pienille lapsille, jotka eivät vielä osaa lukea. Tällöin typografiassa voisi ottaa enemmän vapauksia.

Lapsille suunnitellusta typografiasta on saatavilla melko vähän kirjallista materiaalia. Joitain tutkimuksia aiheesta on kuitenkin tehty, etenkin Englannissa. Readingin yliopistossa tutkittiin vuosina 1999-2005 lapsille suunniteltua typografiaa (The Typographic Design for Children project). Tutkimuksessa etsittiin vastauksia kysymyksiin; Vaikuttaako typografia lasten lukumotivaatioon? Ovatko groteskit vai antikvat lapsille helpompia lukea? Ovatko yksi tai kaksikerroksiset a:t ja g:t helpompia lukea? Miten suuret tai pienet kirjain-, sana- ja rivivälit vaikuttavat, auttavatko ne vai vaikeuttavat lukemista? Laajan tutkimuksen raporttia ei ollut saatavilla Suomesta ollenkaan, enkä yhteydenotosta huolimatta saanut vastausta Readingista.

Vastaava, joskin suppeampi tutkimus löytyi myös Englannista, Anna Magomben 2010 (London College of Communication, University of the Arts London) teke-

ABCDEFGGHIIJJKLMN
 OPQRSTUVWXYZÀÅÉÎÏ
 ØÜabcdeffghijkklnop
 qqrstuvwxyzàåéíïøü&§
 123445678990(\$£.,!?)

mästä oppinäytetyöstä, jossa tutkittiin nuorten lukijoiden lukunopeutta ja tarkkuutta erilaisilla tekstityypeillä ja joka osittain pohjautui Readingissä tehtyyn tutkimukseen (http://issuu.com/anna_magombe/docs/research_into_typographic_design_for_young_people).

Tutkimuslähtökohtana oli; Miten kirjaintyyppi vaikuttaa oppimiseen ja lukemiseen, sekä mitä kirjaintyyppiä nuoret lukijat suosivat? Tutkimuksessa haastateltiin opettajia, oppilaita ja oppimateriaaleja tuottavien kustannusyhtiöiden edustajia. Lisäksi tutkimukseen kuului testi, jossa testattiin eri kirjaintyyppien lukunopeutta ja luetun ymmärtämistä.

Haastattelututkimuksessa lapset valitsivat mielestään helppolukuisimmaksi kirjaintyyppiä Helvetica. Luettavuustestissä Helvetica pärjäsikin huonoimmin. Gill Sans, Century Schoolbook ja Comic Sans olivat testin mukaan luettavimpia. Myös erityisesti lapsille suunniteltu Sassoon Primary pärjäsikin luettavuustestissä hyvin. Testissä mitattiin sekä lukemiseen käytettyä aikaa, että tarkkuutta.

Suhteellisen paksut viivat ja pyöreät kulmat kirjaimissa koettiin parhaiksi luettavuuden kannalta, vaikka kauneimpina pidettiin kirjaintyyppiä, joissa oli suurempaa vaihtelua viivapaksuudessa, kuten Bembo.

Ilene Strizverin mukaan (http://www.fonts.com/about_fonts/articles/situationaltypography/typography+for+children.htm) kannattaa kiinnittää huomiota mm. seuraaviin ominaisuuksiin valittaessa kirjaintyyppiä lapsille; lämmin ja ystävällinen muoto, korkea x-korkeus, yksikerroksinen a-kirjain, avoin g-kirjaimen silmukka sekä regular- tai medium-leikkaus. Myös Strizver mainitsee kirjoituksessaan Sassoon Primaryn, joka täyttää kaikki edellämainitut suositukset. Erikoisesti muotoiltu-

ja kirjaimia, kursiivia ja kavennettuja (condensed) leikkauksia kannattaa Strizverin mukaan välttää.

Kaikkia ikäryhmiä voi olla mahdotonta miellyttää tietyillä kirjaintyyppivalinnoilla, mutta osa Macomben tutkimuksen haastatteluun vastanneista mainitsi, että liian lapsellinen kirjaintyyppi voi aiheuttaa torjuntaa vanhemmissa lapsissa. Tämä tulee esiin etenkin lukihäiriöstä kärsivien lasten kohdalla, jos heille tarjottu materiaali koetaan ulkoasultaan liian lapselliseksi.

Jos kirjaintyyppi ja julkaisun ulkoasu koetaan miellyttäväksi, motivaatio ja näin ollen myös tekstin sisällön ymmärtäminen kasvavat.

Koska Värien löytöreki ei ole oppikirja, päätin noudattaa typografiassa yleisiä hyvän typografian sääntöjä sen sijaan, että olisin suunnitellut nimenomaisesti typografiaa lapsille. Riittävä riviväli, sopiva palstaleveys ja laadukas kirjaintyyppi ovat kelvollisen typografian vaatimuksia sekä lapsille että aikuisille.

Kirjaintyyppien valinta

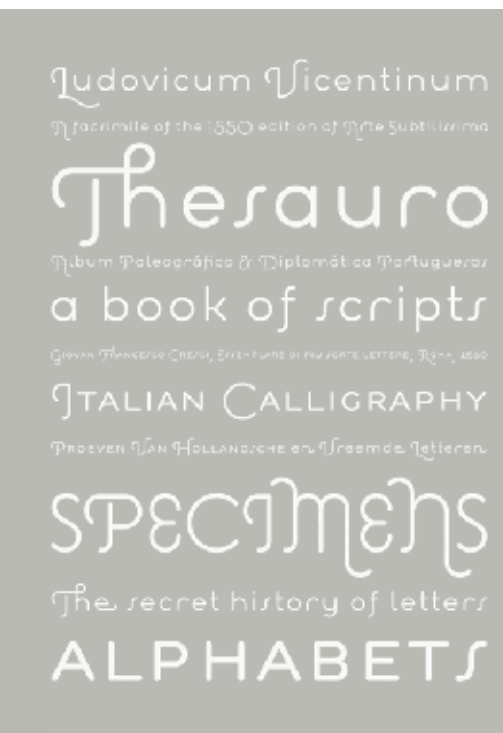
Leipäteksti

Valitsin alunperin leipätekstin fontiksi Eduardo Manson vuonna 2005 suunnitteleman modernin näköisen antiikvan, Relato Serifin. Relaton viivakontrasti on regular-leikkauksessa melko pieni ja x-korkeus riittävän suuri, mutta kirjaimet ovat melko kapeita.

Toisena vaihtoehtona oli Linotypen Linoletter, joka toimii hyvin pitkissäkin teksteissä, myös sen viivakontrasti on pieni. Punnitsin kahden vaihtoehdon, Linoletterin ja Museo Slabin välillä. Linoletter on suunniteltu sanomalehteen ja sen luettavuus on hyvä. Sitä näkee käytettävän jonkin verran myös lastenkirjoissa.

Päädyin kuitenkin Museo Slabiin, joka vaikutti persoonallisemmalta ja tarkoitukseen sopivalta. Vaikka en käyttänytään ainoana valintaperusteena lapsille sopivan kirjaintyyppien ominaisuuksia, Museo Slab täyttää niistäkin useimmat. Viivakontrasti on

melko tasavahvaa, x-korkeus suuri ja muotoilu sopivan leikkisä. Yksikerroksinen a-kirjain ja avoin g ovat helpompia lukea kuin kaksikerroksinen a tai g jossa on silmukka. Museo Slabin gemena a-kirjain on kaksikerroksinen, mutta g-kirjain on avoin. Lisäksi Museo Slabissa

Estilo Script

gemenä l ja versaali I-kirjain on helppo erottaa toisistaan, samoin numero 1 eroaa selkeästi l- ja I-kirjaimista.

Leipätekstin koko on 10 pt, 15,5 pt:n rivivälillä. Väli on melko suuri, mutta leveä palsta vaatii suurehkon rivivälin.

Liehureunainen teksti olisi ollut liian levotonta kuvituksen kanssa, joten teksti on tasapalstassa. Kappaleenvaihdon välissä on tyhjä rivi, ilman sisennystä. Osa kappaleista on vain virkkeen mittaisia, joten sisennetty kappalejako näytti hieman levottomalta.

Otsikot

Otsikkofontiksi valitsin ensin 2006 julkaistun, Dino Dos Santosin suunnitteleman Estilon, jonka pitkät ala- ja yläpidennykset sekä koristeelliset päätteet toimivat hyvin lyhyissä sanoissa. Se vaikutti sopivan leikkisältä, muttei liian koristeelliselta. Kirjaintyyppin gemenat ovat pyöreitä groteskeja ja koristeellisuus tulee lähinnä versaalikirjainten päätteistä. Suomenkielessä on kuitenkin paljon pitkiä sanoja ja otsikoissa Estilon kirjainvälistys näytti niissä liian harvalta. Suomen kielessä ei myöskään käytetä otsikoissa isoja kirjaimia muutoin kuin lauseen alussa, jolloin koristeellisuus jäi alkukirjaimen varaan.

Aivan alussa mukana oli myös käsinpiirrettyjä anfangeja kunkin vuodenajan aloitusaukeamalla, mutta luovuin ajatuksesta yksittäisen kirjaimen jäädessä taitollisesti ja sisällöllisesti irralliseksi.

Päädyin pääotsikoissa sekä käsinkirjoitettuihin sanoihin, että Museo Slab 700 kirjaintyyppiin. Otsikon pääsana on kirjoitettu käsin ja siihen on pidemmissä otsikoissa yhdistetty ladottu teksti. Väliotsikot ovat samaa kirjaintyyppiä

Taiton haasteita

Taiton yhdeksi ongelmakohtaksi muodostui eripituiset leipätekstimassat. Joillain aukeamilla tekstiä on molemmilla sivuilla, joissain tekstiä on vain kappaleen verran. Kävin kirjoittajan kanssa läpi aukeamia ja joissain kohdissa tekstin tiivistäminen tai lisääminen oli mahdollista. Tekstiä muokattiin rakeenteeltaan useaan kertaan, ja jossain vaiheessa osasta tekstiä puuttui väliotsikoinnit kokonaan. Otsikointia yhtenäistettiin ja teksti on rakenteeltaan loogista läpi kirjan. Tästä huolimatta lukujen välillä on suuria eroja tekstimäärissä.

Kirjaimista ja niiden muodoista kiinnostuneelta saattaa unohtua, ettei keskivertolukija ole välttämättä kiinnostunut kyseisen tekstityypin kauniisti muotoilluista erikoismerkeistä, vaan niiden käyttö voi viedä huomion väriin asioihin tai hämmentää lukijaa turhaan. Innostuin aluksi ehkä liikaa kohderyhmään nähden kokeilemaan erilaisten typografisten erikoismerkkien käyttöä.

On selvää että typografiset valinnat vaikuttavat luettavuuteen, vaikkei lukija osaisi analysoida sitä, mikä tekee tekstistä luettavaa tai vaikealukuista. Oman kokemuksen perusteella 80-luvulla painetuissa Pupu Tupuna kirjoissa tekstin taitto on epäonnistunut selvästi. Teksti on versaalia Helveticaa ja lauseet katkeavat väärällä painotuksella, vaikka sivulla olisi ollut tilaa parempiinkin jakoihin. Etenkin ääneen luettuna teksti on painajaismaista ja eteneminen takeltelevaa. Myöhemmissä painoksissa typografiaa on muutettu ja ero on selkeä.

Facebook-kysely

Suoritin Facebookissa pienimuotoisen kyselyn tuttavilleni joilla on lapsia. Kysymyksen asettelu oli melko avoin, ”Minkälaisista kirjoista lapsenne pitää (erityisesti kuvituksen kannalta)?”, sekä ”Minkälaisista kirjoista itse pidätte ja minkälaisista kirjoista ette pidä?”

Vastauksista päätellen tärkeimpiä asioita kuvituksessa olivat värit ja pienet yksityiskohdat kuvissa, kuten jokin toistuva hahmo jonka voi aina etsiä jokaiselta aukeamalta. Useassa vastauksessa mainittiin erilaiset kurkistusluukut tai toiminnallisuus, kuten liikuteltavat osat kuvissa mieleisiksi.

Kuvilta toivottiin selkeyttä ja vaihtelevuutta, kuten erilaisia tunnelmia ja värejä. Esimerkkinä tylsästä kuvituksesta mainittiin Disneyn Bambi-kirja, jonka kuvissa on aukeamalta toiselle sama maisema saman värisenä varustettuna samoilla hahmoilla.

Suuria eroja vastauksissa oli siinä, että toiset pitivät erityisesti sarjakuvista ja toiset eivät välittäneet niistä ollenkaan. Ihmiset ovat erilaisia jo lapsena, joten toiselle kuva on tärkeämpi. Moni mainitsi että hauska teksti ja riimit ovat tärkeitä. Hyväkään kuvitus ei pelasta huonoa tekstiä.

Vastauksissa oli yllättävän tarkkanäköisiä ja analyyttisiä havaintoja esimerkiksi tunnelmien vaihtumisen taustaa väreiden kautta tai erilaisten korostusvärien käytöstä, vaikkei kaikilla vastaajilla ole visuaalisen alan taustaa.

Kirja esineenä

Huolellisesti suunnitellut esineet kestävät aikaa, eivätkä näytä noloilta tai muuten epämuodikkailta vuosienkaan jälkeen. Jos vuonna 1927 suunniteltu kirjasin Futura on yhä käyttökelpoinen ja modernin näköinen, todistaa se ajattoman muotoilun myös graafisessa suunnittelussa mahdolliseksi. Kauniit kuvitukset viime vuosisadan alkupuolelta ovat yhä kauniita.

Vaikka graafisen suunnittelun tuotos on ajassaan kiinni ja ilmentää sen hetken trendejä ja visuaalisia mieltymyksiä, se voi samalla olla klassinen.

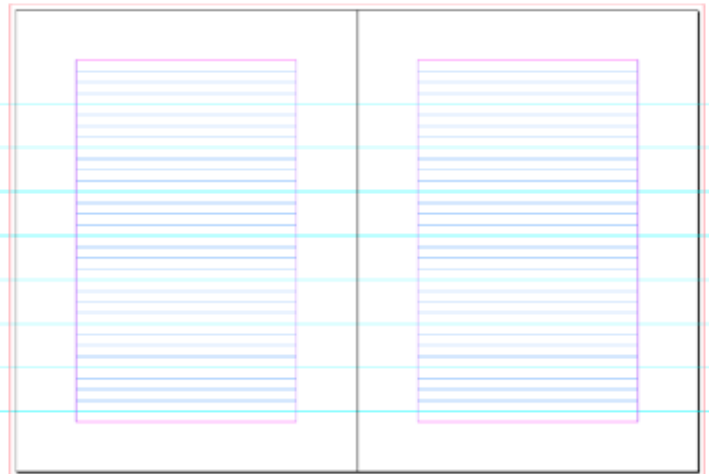
Yrittäessäni analysoida seikkoja, jotka tekevät kirjasta kauniin esineen, mitään yksiselitteistä seikkaa en voinut nimetä. Monet esteettisyyteen liittyvät asiat ovat makuasioita. Kauniit esineet on suunniteltu ja valmistettu huolellisesti ja aiheeseen syventyen ja ne ovat tyyllisesti yhtenäisiä. Tyyli voi olla pelkistetty tai räiskyvä ja hieman kaoottinenkin.

Aluksi kirjaan oli suunnitteilla erilaisia toiminnallisia elementtejä, kuten liikuteltavia tai pop-up kuvia. Tekninen toteuttaminen riittävän laadukkaasti olisi kuitenkin ollut liian haastavaa ja se olisi tuonut yhden suunnittelullisen elementin lisää kirjan rakenteeseen.

Gridi ja marginaalit

Kirjan leipäteksti on sidottu baseline gridiin, mutta kuvat eivät juurikaan noudata gridiä tai marginaaleja. Lisäsin sivuille kahdeksan apulinjaa, jotka ohjaavat keskeltä sivua alkavien kappaleiden paikkoja.

Teksti on yhdessä palstassa, jonka leveys on 110 mm, jolloin yhdellä rivillä on 64–66 merkkiä. Ihanteellinen merkkimäärä on Markus Itkosen mukaan 55–60 merkkiä (Itkonen 2007, 84), joten rivin leveys on jo hieman ihanteen yli. Kirjan sivukoon ollessa 170 x 230 mm, marginaaleista tulee tällä palstaleveydellä automaattisesti melko suuret. Kirjaa, jossa on leveät marginaalit on myös helpompi lukea, peukalot eivät peitä tekstiä kirjaa pidellessä, eikä kirjaa tarvitse taivuttaa auki, kun palstan reunasta sisätaitteeseen on riittävästä väliä. Palstan leveyttä ei ollut enää järkevää kasvattaa ja koska kirjassa ei ole tekstiä kovin suurta määrää, se mahdollisti reilut marginaalit sivumäärän kasvamatta. Ainoastaan kasvivärjäyksestä kertovan luvun tekstit jatkuvat seuraavalle aukeamalle, muissa luvuissa kaikki tekstit olivat aukeaman mittaisia tai lyhyempiä.

Toteutus

Kuvitustekniikka

Sain kuvituksen ja ulkoasun suhteen vapaat kädet. Katsoimme kirjan kirjoittajan kanssa läpi kuvituksia muutamana kerran projektin aikana ja mietimme ideatasolla, mitä kuvissa voisi olla.

Alunperin kirjaa ei ollut tarkoitus kuvittaa pelkillä piirroskuvilla, vaan ajatuksena oli kollaasitekniikka joka yhdistäisi valokuvaa, piirroskuvaa ja vektorigrafiikkaa. Valokuvaaminen olisi vaatinut melko pitkän ajan, että kaikki vuodenaajat olisi tallennettu parhaimmillaan. Projektin venyessä olisi ollut mahdollisuus kuvata luontoa ja sen muuttuvia värejä vuoden ajan, joka aluksi tuntui liian pitkältä ajalta kirjan tekemiselle. Valokuva kuitenkin hylättiin, kuvapankkien kuvien käyttö ei tuntunut luontevalta. Kirjan ei kuitenkaan ole tarkoitus olla sellainen hakuteos, jonka avulla luonnossa voidaan tunnistaa eri lajeja.

Koululta suositeltiin ulkopuolista kuvitukseen perehtynyttä ohjaajaa ja pyysin ohjaajaksi kuvittaja Laura Valojärveä. Valojärvi on kuvittanut useita lastenkirjoja, valmistunut taidepedagogiksi ja suorittaa nyt tohtorin opintoja aiheenaan; kuvakirjan käyttö luovana ja taiteellisena työkaluna.

Sain Lauralta vinkkejä sisällön jaotteluun, kuväksikirjoitukseen sekä kuvituksen hahmottamiseen värikuljetuksen kautta. Kannustavat kommentit, rohkaisu, ja tarpeen vaatiessa kehoitukset suhtautua kriittisesti tekemiini kuviin ja valintoihin autoivat suuresti kokonaisuuden valmistumisessa.

Ohjenuoraksi otin myös kuvittaja Virpi Talvitien ajatuksen, ettei kuvittajan kannata ajatella liikaa kohdeyleisön kykyä tai halua vastaanottaa tarina, vaan tehdä

kuvitus ensisijaisesti itselleen ja toivoa, että vastaanottaja hyväksyy tarinan (Talvitie, Satua ja totta, 2005, 77).

Monesti Lauran muutosehdotukset kuvitukseen kohdistuivat sellaisiin kuviin tai aukeamiin, joihin en itsekkään ollut täysin tyytyväinen. Toisinaan omille kuvilleen kuitenkin sokeutuu, eikä osaa analysoida, mikä kuvassa tai sommittelussa on vikana.

Piti löytää tekniikka joka tukisi sisältöä ja olisi toteutettavissa ilman riman alituksia. Luontevimmalta alkoi tuntua ohutteräinen tussikynä. Koska kirjan teemana on väri, pelkkä tussiviiva ei tuntunut perustellulta. Ensimmäiset luonnokset näyttivät liian elottomilta sopiakseen luontokirjaan ja jälki oli melkein vektorimaista. Kova, tarkkarajainen ja melko tasapaksu tussiviiva kaipasi kumppanikseen jotain elävämpää jälkeä. Vesiväri tuntui parhaalta tavalta värittää kuvat. Värin ei tarvitse välttämättä pysyä viivojen sisällä tai toisaalta täyttää koko kuvaa.

Halusin kuvien olevan selkeästi esittäviä. Vaikka jotkin muodot kuvissa ovatkin melko viitteellisiä, abstraktista kuvasta ei kuitenkaan voi puhua.

Ennen lopullisen tyylin löytymistä erilaisia luonnoksia ja valmiimpiakin kuvia syntyi paljon. Itsensä pakottaminen sellaiseen suuntaan joka ei ole luonteva omalle ilmaisulle johtaa helposti tilanteeseen, jossa tyyli on vaikeaa, ellei mahdotonta pysyä. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, ettei erilaisia tapoja voisi kokeilla ja niistä löytää jotain uutta, mutta omaa kädenjälkeään on vaikeaa muuttaa.

Sisältö muuttuu kuvaksi

Värien löytöretki -kirjan tekstissä ei ole varsinaisesti eteenpäin kulkevaa tarinaa ja tapahtumiakin tekstissä on melko vähän. Kirja on jäsennelty niin, että alussa on yleisesti väreistä ja luonnossaliikkumisesta kertovia lukuja. Näiden jälkeen rakenne etenee vuodenaikojen mukaan ja kuhunkin vuodenaikaan on liitetty sille ominaisimpia värejä. Jaottelu on osittain ehkä teennäinen, mutta pakollinen. Kesällä luonnossa on nähtävissä kaikki mahdolliset värit, mutta olisi ollut turhaa toistoa esitellä samoja värejä myös jonkin muun vuodenajan yhteydessä. Alun perin teksti oli jaoteltu vuodenakojen mukaan niin, että jokin väri saattoi esiintyä useammasakin luvussa ja jokin toinen väri ansaitsi maininnan vain kerran koko kirjassa.

Kuvallisesti alkuperäinen jaottelu oli myös hieman hankala, kirjan läpi kulkeva värikuljetus oli helpompi rakentaa, kun kustakin väristä kerrottiin omassa luvussaan.

Pyrkimyksenä oli tehdä kaunis kuvitus, unohtamatta kuvista hauskuutta. Kuvissa on yleensä jokin poiminta tekstistä, kaikkea tekstissä lueteltua ei tarvitse kuitenkaan kuvittaa. Pelkistäminen ja erilaisten pintakuvioiden käyttäminen muodostui kuvalliseksi tyyliksi.

Haasteellista oli pitäytyä yhdessä tyyliässä aukeamalta toiselle. Alkuperäisestä kuvituksesta ainoana jäljelle jäänyt korppikuva ei enää istunutkaan uusiin kuviin. Elävänmallinkurssilta oli mieleen jäänyt lause; ”kuvaan ei saa rakastua niin paljon, ettei sitä pysty muuttamaan tai aloittamaan täysin alusta”. Vaikka pidin korpista ja sen synkän nyrpeästä ilmeestä, oli sitä kuitenkin muutettava vastaamaan muuta kuvitusta.

Matkan varrella syntyi paljon kuvallista materiaalia, jolle ei kuitenkaan ollut käyttöä kuvituksessa, vaikka

olisinkin pitänyt niitä onnistuneina tai mielenkiintoisina. Yksi haasteista olikin myös karsia ja jättää pois kuvia jotka eivät sopineet kokonaisuuteen. Täysin valmiita kuvia en silti hylännyt, kuvan toimivuuden yleensä huomasi jo luonnosvaiheessa sovitellessa sitä taittoon.

Vaikka kirjan tekstissä viitataan eri värien kuvaamiin tunteisiin ja symboliikkaan, päätin pitää kuvituksen tässä suhteessa neutraalina ja puolueettomana. Toinen väri ei ole toista huonompi, vaikka se symboloisi negatiivisia asioita.

Ensimmäinen valmis aukeama oli sateenkaari-aukeama. Kuvassa ei varsinaisesti näy sateenkaarta, mutta perustelin tyylittelyn kuvassa sillä, että tekstissä kerrotaan ilmiöstä sateenkaaren muodostumisen takana. Hatva toteaa kirjassaan, että koska kuva on yleensä tulkinnallisempi ja epämääräisempi viestiltään, se kaipaa tuekseen verbaalisen viestin. "...Kuvitukset ja teksti yhdessä muodostavat parhaimmillaan kokonaisuuden, jossa ne täydentävät ja rikastavat toisiaan." (Hatva 1993, 39). Sateenkaaresta kertovaa aukeamaa seuraa tehtävä-aukeama, jossa onkin jo perinteisempi kuva sateenkaaresta väritystehtävän muodossa.

Kuvallisen ja tyylillisen oivalluksen sain myös, kun piirsin talviaukeamaa varten nukkuvan karhun. Päätin käyttää karhua ja joitain muita eläimiä kirjan tarinalisena elementtinä. Kuvissa olisi jokin toimija. Sateenkaari-aukeaman viivapiirrospilvistä ja väripaloista tuli kuvituksessa toistuvia elementtejä.

Karhu oli aluksi tussipiirros, mutta viiva näytti liian terävältä. Tein uuden version rasvaliidulla ja epätarkempi viiva sopi paremmin pehmeään karhuun. Jaotellin kuvien elementit elottomiin ja elollisiin asioihin. Elementit tekisin liidulla ja muut yksityiskohdat, kuten pilvet, kivet, veden tai lumihuutaleet tussilla. Väritystapa olisi

kaikissa elementeissä sama, erilaiset vesiväripinnat. Kuvaelementtien jako elottomiin ja elollisiin oli lähinnä työkalu kuvien toteuttamiseen ja jäsentämiseen työn alussa. Rasvaliidulla kädenjälki on hieman rennompaa kuin tussilla piirretyissä viivoissa. Liitu kuulu nopeasti, viivanpaksuus on vaihtelevampaa ja hallitsemattomampaa kuin tussiviiva. Lopullisissa kuvissa ero eri väli-
neiden välillä ei ole silmiinpistävä eikä sen ole tarkoitus olla osoitteleva tai nousta erityisesti esille lukijallekaan.

Kun työ pääsi alkuun ja löysin tyylin jolla kuvat toteutin, työskentelytapani oli melko suoraviivaista. Päätin etukäteen, minkä kuvan teen tänään valmiiksi tai ainakin niin pitkälle, että loppu on pelkkää teknistä toteutusta. Inspiraation odottelu ei ainakaan omalla kohdallani toimi, vaan suunnitelmallinen työskentely synnyttää joskus yllättävästikin uusia kuvia. Yksi asia tai oivallus johtaa toiseen.

Palasin osittain alkuperäiseen ajatukseen kollaasitekniikasta kuvien tekemisessä. Suuri osa kuvista on toteutettu leikkaa-liimaa-tekniikalla, jos ei nyt aivan fyysisesti, niin ainakin tietokoneella. Kuvien työstäminen koneella ei välttämättä ole yhtään nopeampaa verrattuna käsin valmiiksi tehtyihin originaaleihin. Mini-macin suorituskyky oli äärimmillään, kun joidenkin kuvien työversioiden koko kasvoi yli 900 mt:n. Ruudulla pyörivän rantapallon tuijottaminen aiheutti välillä valtavaa turhautumista.

Annoin itselleni luvan sekä hieman pienentää, että suurentaa kuvia originaalikoosta. Skaalaus vaihteli 85-115 % välillä. Kovin suurta merkitystä tällä ei ollut, koska originaalikuvisakin viivapaksuudet vaihtelivat, viivapiirroksot on tehty 0,2–0,5 mm tusseilla, sekä rasvaliitukynällä. Viivan paksuuden ei tarvitse säilyä absoluuttisesti samana läpi kirjan, mutta kovin suuri skaalaaminen, suuntaan tai toiseen näkyisi kuvissa.

Olemattomat originaalit

Aluksi podin huonoa omaatuntoa kuvituksen tekniikan suhteen. Tietokoneella koostetut kuvat eivät tuntuneet *oikeilta* kuvilta. Matti Kodan kuvituskuvakurssilta oli jäänyt mieleen kehoitus tehdä mahdollisimman valmiita originaaleja, joilla itsessään on jokin (myynti)arvo. Kollaasitekniikalla tehdyissä kuvissa varsinaisia originaaleja ei kuitenkaan ollut, kuvat koostuivat usealle lappuselle tehdyistä osista. Oli lohdullista lukea Opettaja-lehden haastattelusta kuvittaja Marika Majjalan käyttävän samantapaista tekniikkaa kuviensa tekemiseen ja ihailevan perinteisellä tavalla työskenteleviä kuvittajia, jotka tekevät kuvat paperilla alusta loppuun.

Ennen nykyaikaista offsetpainoa (60-luvulta eteenpäin) originaalin puuttuminen ei ollut harvinaista. Kuvitukset toteutettiin litografialla eli kivipainolla. Kuva piirrettiin osaväri kerrallaan kuultopapereihin mustalla, lisättyä ohjeistuksella millä värillä kukin piirros piti painaa. Ainoastaan viivakuvien kohdalla voitiin puhua originaalista. "Ennen laadukasta toisintamista ei ikuisia arvoja sisältävänä pidetty originaali ollut selviö" (Launis, Satua ja totta, 2005, 62). Tekniikka on vaatinut kuvittajalta tarkkaa näkemystä lopullisesta kuvasta.

Mika Launis kirjoittaa artikkelissaan Välineen viesti siitä, miten välineet ja niiden rajoitukset ovat muokanneet kuvitustyyliä eri vuosikymmenillä. Nykyään tyyli on valinta, koska teknisiä rajoituksia ei juuri ole. Taloudelliset seikat rajoittavat toki edelleen, mutta nelivärinen kuva on käytännössä standardi, ainakin jos kysymyksessä on lastenkirja. Kuvan koolla sivuun nähden ei ainakaan ole enää mitään merkitystä, toisin kuin esimerkiksi vielä 60-luvulla, jolloin jokainen kuva merkitsi erillistä lyijylaattaa ja myös lisäkustannusta.

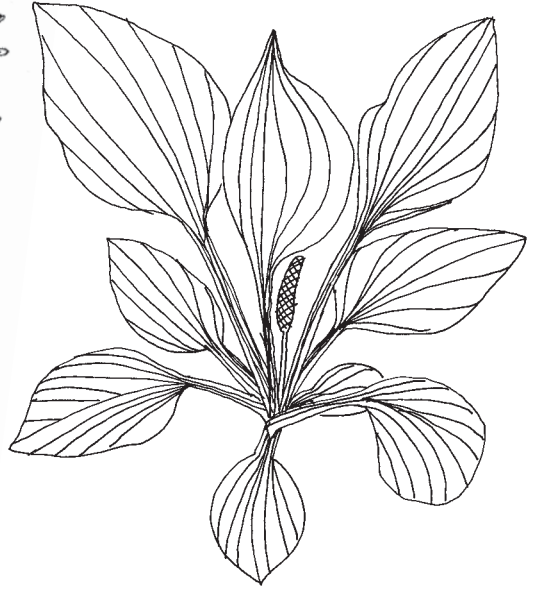
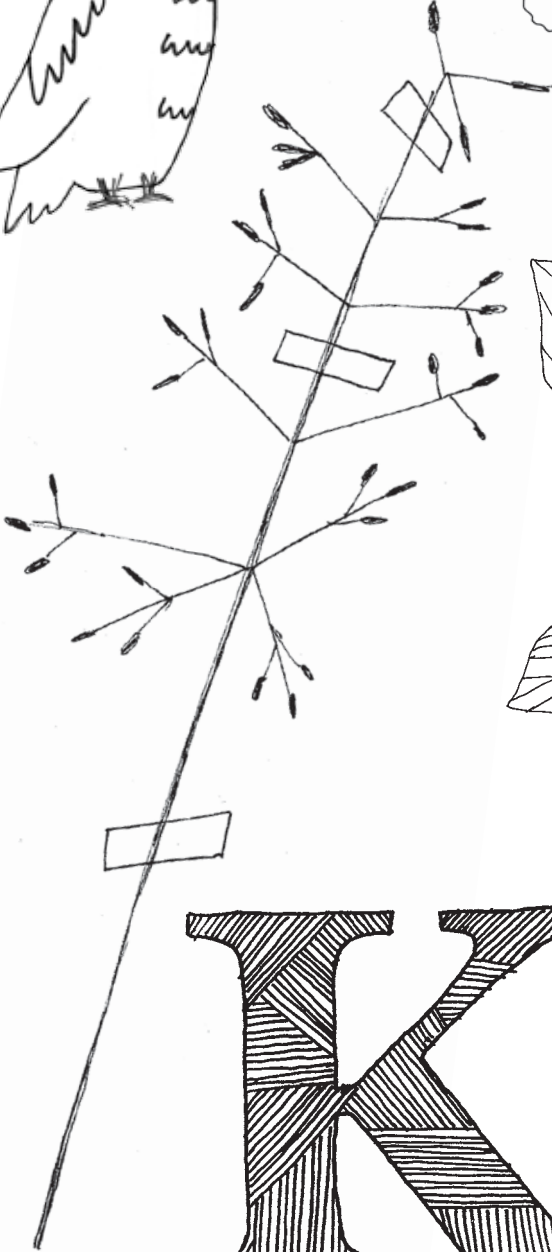
Kuvakokeiluja, luonnoksia ja viivapiirroksia

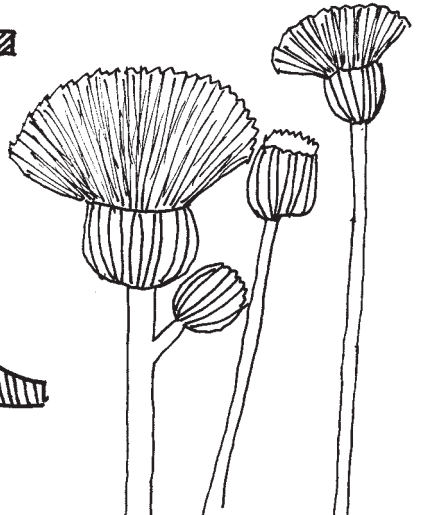

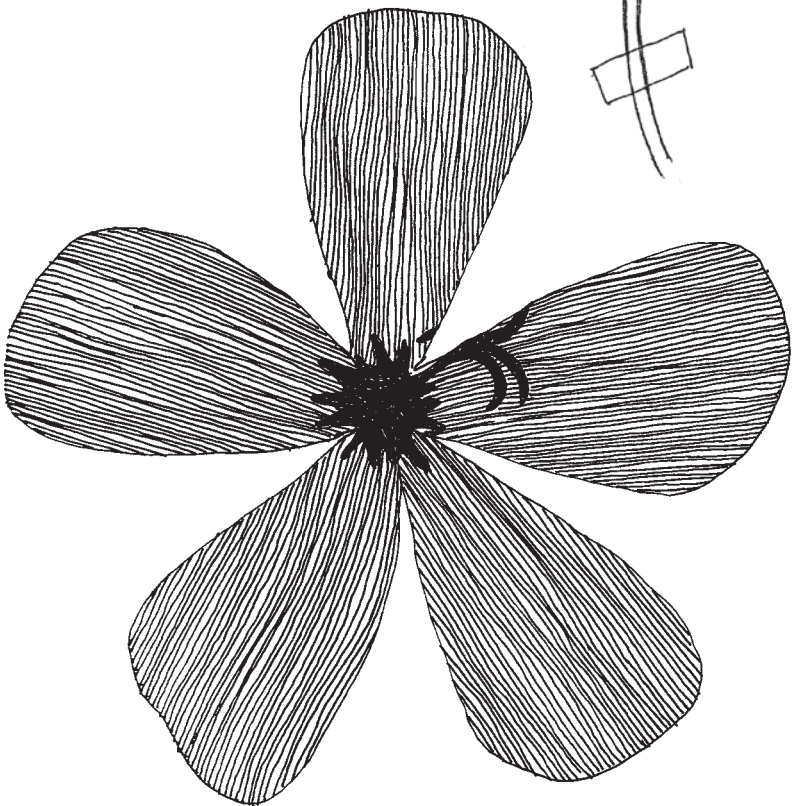
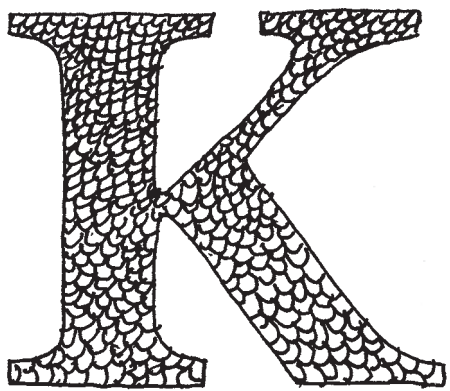
Siveltimen puhdistaminen ja värikokeilut voivat synnyttää mielenkiintoisia yhdistelmiä ja muotoja

K

Paperit ja niiden valinta

Paperin valinnalla on suuri merkitys kirjan tunnelmaan. Aihepiirin ollessa luonto ja värit, päällystämätön paperi tuntui luontevimmalta. Sen tuntuma on lämpimämpi kuin päällystetyn paperin. Väreistä kertovassa kirjassa väreillä on tietysti myös tärkeä rooli. Vaikka kiiltävässä, päällystetyssä paperissa värien toistuvuus, syvyys ja kirkkaus ovat parempia, se tuntui liian kovalta tällaiseen kirjaan.

Muutamien kappaleiden ollessa kyseessä itse painotyö toteutetaan digipainokoneella. Tällöin paperin pinnalla, eli onko se päällystettyä, kiiltävää tai päällystämätöntä huokoisempaa paperia, ei ole niin suurta merkitystä, värit eivät imeydy paperiin samalla tavoin kuin offsetissa. Suurista väripinnoista tulee digitekniikalla joka tapauksessa hieman kiiltäviä.

Kirjassa on tehtäviä, jotka voisi tehdä joko suoraan kirjaan tai erilliselle paperille. Olen itse aina kunnioittanut kirjoja niin paljon, että tuntui paremmalta jos kirjan sivut jäisivät koskemattomiksi ja tehtävät tehtäisiin johonkin muualle. Toisaalta kirja on käyttöesine, eikä omien muistiinpanojen tai piirrosten lisääminen kirjaan ole sen huonoa kohtelua.

Mietin tehtäville erilaisia toteuttamistapoja, kuten erillistä tehtävävihkoa. Käytännössä erillinen tehtävävihko olisi ollut hankala toteuttaa. Miten sen saisi liitettyä kirjaan niin, että ne kulkisivat luontevasti yhdessä mutta olisivat irroitettavissa toisistaan? Erilaiset taskut kanteen olisivat olleet yksi ratkaisu, mutta se tuntui liian päälleliimatulta, kirjaimellisesti. Tehtävät olisivat jääneet ehkä turhankin irralliseksi sisällöstä, joten paras ratkaisu oli sisällyttää ne kirjaan. Suurinta osaa tehtävistä ei kuitenkaan tehdä kaksiulotteisesti paperille.

Taloudellinen ajattelu

Suunnittelijan on tärkeää olla perillä sellaisista perusasioista, kuten paperien raakakoot. Paperin koko vaihtelee tietysti jonkin verran kirjapaino- ja laitekohtaisesti, mutta pääsääntöisesti kaikki nojaa A ja B-kokojen standardeihin. Epäedullinen koko aiheuttaa materiaalihukkaa ja nostaa kustannuksia. Etenkin suurissa painosmäärissä materiaalin hinta korostuu, eikä tuhlaaminen ole muutenkaan järkevää.

Kun halutaan sivukooksi A4, on painoarkin koko oltava tietysti suurempi, paperiin tarvitaan työvaroja. Offset-kone tarttuu paperin reunaan, yleensä sen pitkään sivuun, kun se kulkee koneen läpi ja vaatii painopinnan ulkopuolelle jäävää tilaa vähintään 10 mm, johon tarttua. Myös paperin toiselle pitkälle sivulle tarvitaan tilaa erilaisille painoteknisille merkeille, väripalkeille eli mittakentille (taitto-ohjelmissa color bars), joilla seurataan osavärejä. Leikkausvarat ja -merkit tarvitsevat myös tilaa, eikä väri saa mennä raaka-arkin laidoilta yli offset-koneessa, se aiheuttaa arkkien tuhuriintumista.

Koska tiesin etukäteen, minkälaisella painokoneella työni painetaan, tiesin myös koneen rajoitukset koon suhteen. Vaikka helpoin ja halvin koko ei voi olla ainoa suunnittelun lähtökohta, on se hyvä pitää mielessä. Tämän digipainokoneen käyttämä SRA3 koko (450x320 mm) sallii riittävän liikumavaran koon suhteen. Työssäni sivukoon ollessa 170x230 mm, se mahtuu hyvin aukeamina (340x230 mm) tälle paperikoolle, mutta hukkatilaa ei jää liikaa. Jos sivukoko olisi lähempänä puoliksi taitettua A4:sta, kannattaisi miettiä koon sovittamista raaka-arkkiin niin, että samasta arkista saadaan kaksi aukeamaa.

Sivumäärän on aina oltava neljällä jaollinen silloin, kun sivuja on enemmän kuin kaksi. Liimasidottava kirja tekee poikkeuksen, koska sivut liimataan irtolehtinä ja tällöin riittää, että sivumäärä on kahdella jaollinen. Vaikka en työn alussa ollut varma, toteutetaanko kirja liima- vai lankasidottuna, oli varmempaa tehdä se sivumäärältään neljällä jaolliseksi.

Lankasidonnessa arkki taitetaan puoliksi ja arkit neulotaan selästä nipuiksi. Vähimmäismäärä on tietysti yksi nelisivuinen arkki, mutta jotta sidoksesta saadaan tukeva, tulisi sisäkkäisiä arkkeja olla enemmän. Kun kirjan sisältö oli jaettu sivuille, pystyi sivumäärän arvioimaan melko tarkasti. Sivumäärän ollessa 64 taitosta ei tullut liian ahdas, mutta sisältöä ei tarvinnut venyttää riittämään sopivaan sivumäärään. Poistimme kirjoittajan kanssa muutamia kappaleita tekstistä, jotka olisivat vaatineet oman sivun. Tällöin sivumääräksi saatiin jaollinen sekä kahdeksalla, että 16:lla, ja lankasidonta oli mahdollinen.

Arviointi

Olisi ollut mahdollista valita lukemattomia erilaisia lähestymistapoja aiheeseen ja erilaisia tapoja tehdä kuvia. Jos aloittaisin projektin vasta nyt, siitä tulisi varmasti täysin erilainen. Kyse ei ole siitä, että olisin valinnut väärin, vaan pakollisesta prosessista, joka on auttanut löytämään erilaisia tapoja luoda kuvia, tutustuttanut valtavaan määrään kuvallista materiaalia ja lahjakkaita kuvittajia. Tämän jälkeen osaisin jo etukäteen arvioida paremmin omaa työskentelytapaa. Suuressa osassa tätä prosessia on ollutkin oman työskentelytavan hahmottaminen.

On hyvin vaikea arvioida, mikä kaikki kuvallinen materiaali on vaikuttanut, tietoisesti ja tiedostamatta. Tarkoitus ei ole ollut kopioida kenenkään tyyliä, mutta väistämättä kiinnostavat ja innostavat kuvat vaikuttavat taustalla.

Kuvittaminen on omalla kohdallani ollut hyvin aikaa vaativa prosessi. Ajatukset kypsyivät hitaasti, erilaiset kokeilut veivät aikaa ja lopulta tekninen toteuttaminen oli aikaa vievää.

Lopputuloksena on mielestäni eheä kokonaisuus ja olen tyytyväinen löytämäni kuvalliseen tyyliin. Kirja ei poikkea muodoltaan tai typografialtaan lastenkirjan perinteistä, mutta onnistuu mielestäni rikkomaan konventioita lasten luontokirjojen lajityypissä. Oli kannattavaa haastaa itsensä tälle kuvien ja värien löytöretkelle.

Ohjaajan arviointi

Olen toiminut Johanna Palmin lopputyön taiteellisen osion ohjaajana vuosien 2011-2012 aikana ja seurannut työn edistymistä aina idea-asteelta luonnoksiksi ja lopulta painovalmiiksi tuotteeksi.

Johanna on osoittanut projektin edetessä erinomaisesti projektinhallintakykyä, tässä tapauksessa erityisesti kykyä hallita isompaa kirjankuvituskokonaisuutta. Johanna on läpi projektin ottanut erittäin hyvin vastaan annettuja ohjeita ja pyrkinyt toteuttamaan tuotteen ulkoasun niin, että kuvitus ja teksti ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja puhuvat 'samaa kieltä'. Työn tarjoama suunnittelukokemus antaa Johannalle hyvät valmiudet toteuttaa jatkossa laajojakin kokonaisuuksia joissa hän graafisen suunnittelutyön lisäksi vastaa myös kuvituspuolesta. Johannalla on taito tarkastella tekstiä kuvittamisen näkökulmasta ja toteuttaa kuvitus niin, että se täydentää ja jatkaa tekstin tarjoamaa viestiä tyytyväntä toistamaan tekstissä jo kertaalleen sanottua.

Johanna on projektin edetessä tullut vastatusten myös kuvittajan ammatinkuvan erityispiirteiden ja vaatimusten kanssa - kuinka hyväksyä myös kompromissit ja toisinaan myös 'täytekuvat' osaksi laajempaa kokonaisuutta, jotta työn aikataulu ei veny mahdottomaksi.

Kirja on kokonaisuutena harmoninen ja kaunis. Teoksen kohderyhmä näyttäytyy lukijalle varsin laajana ulkoasun miellyttäessä sekä aikuisen ihmisen silmää, mutta persoonallisine eläinhahmoineen epäilemättä myös lapsilukijaa. Aukeamat ovat keskenään tasapainossa ja kirjan rakenne hahmottuu kuvitus- ja taitto-

teknisten ratkaisujen ansiosta selkeästi. Johannalle on projektin edetessä kehittynyt varsin omaleimainen, kiinnostava ja myös kaupallisesti käyttökelpoinen kuvitustyyli, joka toivottavasti tulee laajentamaan hänen ammatillista repertuaariaan jatkossa yhä enemmän kuvittamisen suuntaan.

Helsingissä 18.4.2012

Laura Valojärvi

Kuvittaja, graafinen suunnittelija, taidepedagogi

Lähteet:

Bengtsson, Niklas & Loivamaa, Ismo (toim.), Kuvituksen monet muodot, 2002

Bringhurst, Robert, The Elements Of Typographic Style , 2008

Hatva, Anja, Kuvittaminen, 1993

Heiskanen, Seppo, Maija Karma – Sadun kuvaaja, 1992

Itkonen, Markus, Typografian käsikirja, 3. tarkistettu ja laajennettu painos, 2007

Launis, Mika, Välineen viesti. Teoksessa Satua ja Totta, Suomalaisia ja ruotsalaisia lastenkirjakuvituksia, julkaisija Helsingin kaupungin taidemuseo, 2005

Macombe, Anna, Research into Typographic Design for Young People, 2010, http://issuu.com/anna_magombe/docs/research_into_typographic_design_for_young_people, 9.3.2012

http://www.opettaja.fi/pls/portal/docs/PAGE/OPETTAJALEHTI_EPAPER_PG/2011_16/157896.htm, 12.4.2012, Maijala, Marika, haastattelu

Strizver, Ilene, <http://www.fonts.com/aboutfonts/articles/situationaltypography/typography+for+children.htm>, 1.4.2012

Talvitie, Virpi, Jaettu lammas. Teoksessa Satua ja Totta, Suomalaisia ja ruotsalaisia lastenkirjakuvituksia, julkaisija Helsingin kaupungin taidemuseo, 2005

Kuvalähteet:

Falconer, Ian, Olivia pelastaa sirkuksen, 2002

Grönqvist, Jenni, Tulivuori, Jukka, Retkiopas, 2007

Itkonen, Jukka, Rönns, Christel, Taikuri Into Kiemura, 2007

Jonsson, Lars, Lind, Åsa, Fagerberg, Maj, Oma kasvioni, 2005

Kallasmaa, Erika, Allakka Pullakka, 2004

*Karpio, Markku, Petäinen, Anne, Reppu selkään ja retkelle!
koululaisen luonto-opas, 2002*

*Nikkinen, Irja, Lindfors, Jenni, Vuodenaikamatka – Retkeillään ja
opitaan luonnossa. 2008*

Travers, Pamela, Lyndon, Maijala, Marika, Maija Poppanen, 2010

